

شیوه‌تشریح (طراحی حیوانات)

در هنرهای کتاب‌آرایی ایران

نویسنده و طراح: اردشیر مجرد تاکستانی

انتشارات یساول

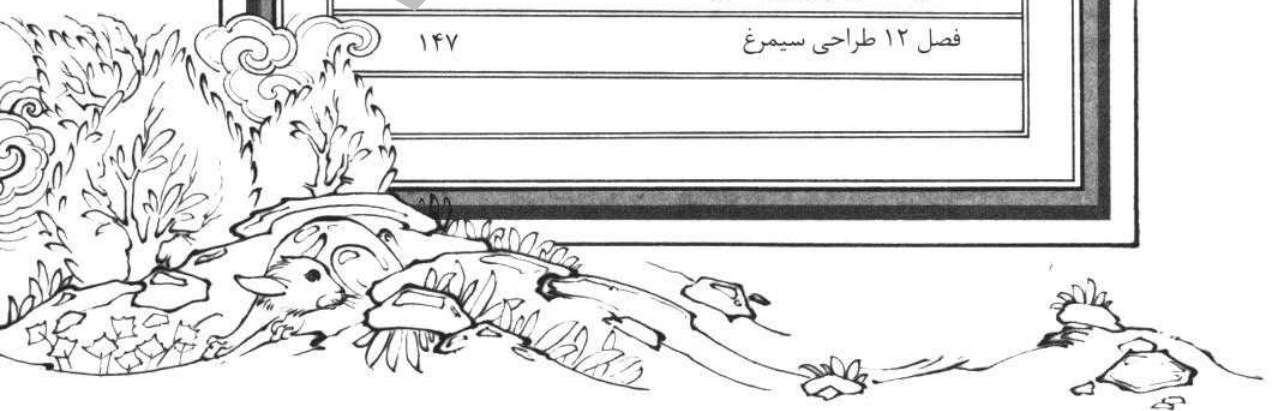

مجرد تاکستانی، اردشیر، ۱۳۲۸	
شیوه تشعیر (طراحی حیوانات) در هنرهای کتاب‌آرایی ایران / نویسنده و	
طراح اردشیر مجرد تاکستانی - تهران: یساولی، ۱۳۹۲.	
ISBN 978-964-306-562-1	ص: ۲۲×۲۹ س. م.
فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.	
۱. تشعیر	
۷۰۹/۵۵	۱۳۹۲ م ۳ش ۹/۷۲۸۰
۳۳۶۹۵۱۱	کتابخانه ملی ایران

شیوه‌ی تشعیر (طراحی حیوانات) در هنرهای کتاب‌آرایی ایران
نویسنده و طراح: اردشیر مجرد تاکستانی
ویراستار: مریم معصومی
طراحی جلد و صفحه‌آرایی: واحد گرافیک انتشارات یساولی (نماینده تیموری)
مدیر فنی: مجید زاهدی
لیتوگرافی: نقش‌آفرین
چاپ اول، ۱۳۹۲، رنگ پنجم
تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه
ناشر: انتشارات یساولی
تهران: میدان انقلاب، بازارچه کتاب، تلفن: ۶۶۴۶۱۰۰۳ نمابر: ۶۶۴۱۱۹۱۳
تهران: خیابان کریم‌خان، پلاک ۷۸، تلفن: ۸۸۳۰۰۴۱۵ نمابر: ۸۸۸۳۲۰۳۸
www.yassavoli.com / www.yasavolishop.com
info@yassavoli.com
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۰۶-۵۶۲-۱
حق چاپ محفوظ است
بها: ۱۰۰۰۰ تومان

فهرست

۷	پیش‌گفتار
۹	ضرورت آشنایی با تشعیر
۳۵	فصل ۱ آشنایی با اصطلاحات نقاشی ایرانی
۳۷	فصل ۲ طراحی ابر، گل، بوته و درخت
۶۱	فصل ۳ طراحی کوه، صخره و سنگ
۶۵	فصل ۴ طراحی انبساط
۷۵	فصل ۵ طراحی شهر
۸۷	فصل ۶ طراحی خرگوش
۹۷	فصل ۷ طراحی خرس
۱۱۳	فصل ۸ طراحی آهو
۱۱۹	فصل ۹ طراحی روباه
۱۲۵	فصل ۱۰ طراحی اژدها
۱۳۳	فصل ۱۱ طراحی از پرندگان
۱۴۷	فصل ۱۲ طراحی سیمرغ

پیش‌گفتار

تشعیر نوعی طراحی است که برای تزئین حاشیه‌ی کتاب‌های خطی به کار می‌رفته، ضمن آن‌که در حجاری‌ها، سنگ‌تراشی به صورت برجسته و قلم‌زنی بر روی ظروف و بافته‌ها نیز کاربرد داشته و نمونه‌های ارزنده‌ای از دوران کهن به جای مانده است.

معدود افراد متخصصی در این هنر - که اغلب در کتابخانه‌های سلطنتی تزئین حاشیه‌ی صفحات کتب نفیس خطی را بر عهده داشتند - با رنگ و جلای خاص هم‌راستا با طلای کمرنگ یا پررنگ و یا قلم‌گیری با طلا که انواع گوناگونی را در بر می‌گرفت، طراحی و زیبایی کتاب‌ها را رقم می‌زدند.^۱

با توجه به نقش کار می‌توان آن‌ها را به قرار ذیل تقسیم‌بندی کرد:

۱- طراحی حاشیه‌ی کتاب‌ها به وسیله‌ی طلا و قلم‌گیری، که مبتنی بر سبک زمان خود اجرا شده است؛

۲- طراحی به سبک اسلامی یا طراحی مستقل با طلا در حاشیه یا طرحی جدا از حاشیه؛

۳- طراحی به صورت انگ؛

۴- طراحی به صورت معرق؛

۵- تشعیر در جلدسازی و صحافی که به صورت معرق و پرسی (فشاری یا ضربی) انجام می‌شده است.

«گرفت‌وگیر» که شامل درگیری حیوانات مختلف در یک صفحه‌ی طراحی‌شده‌ی طراحی حیوانات (تشعیر) بود، از دو یا چند پرنده یا حیوانات دیگر تشکیل می‌شد. در بخش اول کتاب حاضر، معرفی و کاربرد نقش حیوانات به صورت نقاشی یا قلم‌زنی بر روی ظروف، بافته‌ها، صنایع دستی منبری، سفالین، طلا و حتی جنگ‌افزار آمده است و این‌که تصویر حیوانات از لحاظ تزئینی چه نقشی در هنر ادوار تاریخی داشته، به اجمال شرح داده می‌شود؛ اما نکته‌ی حایز اهمیت این‌که در آثار به جا مانده‌ی تاریخی ایران که توسط باستان‌شناسان کشف شده و در معرض دید عموم قرار گرفته، خود مؤید اعتبار و ارزش هنر طراحی حیوانات است که غالباً اسطوره‌ها را نیز در بر می‌گیرد.

نقوش برجسته‌ی باقی‌مانده‌ی آثار تاریخی تخت جمشید و اشکال متنوع در سنگ‌نبشته‌ها و دقت و مهارت در حجاری آن‌ها، این اندیشه را قوت می‌بخشد که هنرمندان در زمان‌های مختلف، شناخت بی‌نظیری نسبت به طبیعت و کاربرد آن در هنرها داشته‌اند.

پس از انقراض امپراتوری عظیم هخامنشی، حکومت تقریباً کوتاه اسکندر و جانشینان وی در ایران که سعی در نابود کردن هنر غنی ایران زمین داشتند - و البته اقتدار

۱. طلای خام و پخته.

اسکندر نیز نتوانست مانعی در برابر هنر ایجاد کند - خود تحت تأثیر هنر ایرانیان واقع شد و تنها دستاورد مهم و پیروزی اسکندر بر ایرانیان، یعنی قسمتی از هنر اصیل ایران را به تاراج برد که نقطه‌ی عطفی در هنر مقدونیه به وجود آورد. پس از آن نیز پارتیان (اشکانیان) تحت تأثیر هنر هخامنشیان، به احیای صنایع هنری همت گماردند.

آن چه از دوره‌های مختلف تاریخی بر جا مانده، اکثراً نه به صورت مکتوب، بلکه آثار باستانی به دست آمده توسط باستان‌شناسان و کاوشگران علاقه‌مند به احیای هنرهای دستی ایران است که تا حدودی ما را به قدمت هنرهای باستانی وارزشمند رهنمون می‌سازد.

این ندیم در کتاب الفهرست خود به چند نمونه از آثار بر جا مانده‌ی مانوی اشاره کرده. از آن جمله: کتاب‌های مانوی را هفت عدد می‌داند، که یکی به فارسی و شش عدد آن به زبان سوریانی بوده و کتاب سفرالاسرار نامیده می‌شده مشتمل بر چندین باب بوده است.^۲

به طور کلی آثار مکتوبی که بتواند راه‌گشای ما از نظر کلاسیک و بافت تاریخی هنر صنایع دستی باشد، به دست نیامده، جز تعداد معدود آثار معماری، حجاری‌های دیواری، قلم‌زنی روی ظروف و نقوش، بافته‌هایی که در سایه‌ی تلاش شبانه‌روزی و زحمت پیشه‌ی هنرپروان و صنعتگران روزگاران کهن پدید آمده است از جمله‌ی این آثار می‌توان به نقوش برجسته‌ی طاق بستان در کرمانشاه و ویرانه‌های تخت جمشید در فارس اشاره کرد. به خصوص در حجاری طاق بستان شکارگاهی مشاهده می‌شود که در نوع خود بی‌نظیر است. اگر دقیق و با چشمان هنرین به این نقوش بنگریم، می‌توانیم تا حدودی به روش کاربرد نقش‌ها پی ببریم که هر یک از آنها برای تاریخ هنر این مرز و بوم هستند و آن را در قالب هنر طراحی حیوانات، ترسیم کرده‌اند.

هنر طراحی حیوانات (شعبه) را نمی‌توان به دوره‌ی خاصی منسوب دانست، زیرا پس از تسخیر ایران توسط اعراب مملکت نیز هنر ناب ایرانی را این بار با عنوان «هنر اسلامی» شاهد هستیم و دوره‌ی بعدی را در تاریخ هنر ایران به خصوص در کتاب و کتاب‌آرایی و دیگر متون می‌بینیم. اما هنرمندان در طول تاریخ دیدگاه‌های مختلفی داشته‌اند و همین اشتراک دیدگاه‌ها، پژوهشگران را به نقطه‌نظرهای تاریخی و امروزی نزدیک می‌کند. حجاری طاق بستان تلفیقی از زیباترین اشکال حیوانات و طبیعت است که به یقین اثر هنرمند یا هنرمندانی چیره‌دست بوده و الگویی ارزشمند برای پویندگان هنر طراحی حیوانات به خصوص نقاشی ایران است.

یادآوری این نکات از آن جهت حایز اهمیت است که نقش و اهمیت یادگار گذشتگان، چراغ راه امروز و آینده‌ی ما خواهد بود.

دیدگاه‌های مشترک هنرمندان، نقاشان، تشعیرسازان، خوشنویسان، حجاران و... برای ما این امکان را فراهم آورده تا از ظرایف، دقت نظر، مهارت و ممارست استادان کهن توشه بگیریم و در حفظ و حراست میراث گذشتگان کوشا باشیم و خود در ثبت و ضبط و انتقال سرمایه‌های عظیم هنری کشورمان سهیم شویم.

امید که کتاب حاضر بتواند قسمتی از نیاز جوانان و علاقه‌مندان هنر و به خصوص هنر طراحی حیوانات را برآورده سازد و طرحی نو از هنر دیروز و امروز دراندازیم.

اردشیر مجرد تاکستانی

زمستان ۱۳۶۹

۲. کتاب الفهرست، تألیف محمد بن اسحاق ندیم، ترجمه و چاپ رضا تجدد، چاپخانه‌ی بانک بازرگانی ایران، چاپ دوم، ۱۳۴۶، ص ۵۸۳ از مقاله‌ی نهم.

